

Naturvårdsprogram

för Falu kommun

Antaget av Kommunfullmäktige
10 juni 2010

Innehåll

Innehåll	2
Sammanfattning	3
Inledning	5
<i>Naturen i Falu kommun är en tillgång</i>	5
<i>Syften med naturvårdsprogrammet</i>	6
<i>Naturvårdsprogrammets avgränsning</i>	6
<i>Vad är naturvård?</i>	7
<i>De lokala miljömålen och naturvård</i>	8
Falu Kommuns naturvårdsarbete – insatsområden och strategier	9
<i>Fysisk planering och ärendehantering</i>	9
<i>Tätortsnära natur, rekreations- och friluftsområden</i>	10
<i>Bevarande och skydd</i>	10
<i>Samarbete och samverkan</i>	11
<i>Förvaltning av kommunens mark</i>	12
<i>Samlad kunskap om kommunens naturvärden</i>	13
<i>Naturinformation</i>	13
<i>Identifiering och bevarande av särskilt värdefulla naturmiljöer och hotade arter</i>	15
<i>Ansvarsarter för Falu kommun</i>	20
Strategi för Falu Kommuns arbete med naturvård	21
Genomförande	23

Naturvårdsprogrammet har delfinansierats av Naturvårdsverket genom lokala naturvårdsbidrag.

Fotografer

Omslag: Bild 1 och 2 – Thomas Jågas/N, Bild 3 – Trons, sid 3: Anders Järkendal/bildarkivet.se, sid 4, 6, 7, 11, 14, 19 och 23: Thomas Jågas/N, sid 8: Björn Svensson/bildarkivet.se, sid 12 och 22: Thomas Sundin, sid 13: Anders Åberg/bildarkivet.se, sid 18: LarsOlov Winge, sid 20: Större vattensalamander – Jakob Axelsson, övriga – Thomas Jågas/N.

Sammanfattning

Syftet med naturvårdsprogrammet är att skapa en gemensam plattform för kommunens naturvårdsarbete över Falu kommuns hela geografiska yta samt att ta fram arbetssätt/strategier för hur de lokala miljömålen ska uppnås. Naturvårdsprogrammet syftar även till att skapa ett kommundäckande kunskapsunderlag för områden med höga naturvärden och hotade arter.

Falu kommun är rik på naturupplevelser och höga naturvärden. En varierad natur skapar förutsättningar för ett rikt växt- och djurliv och möjligheter för oss människor till rekreation och friluftsliv. Naturen är med andra ord en resurs för den biologiska mångfalden, folkhälsan och inte minst samhällsutvecklingen i stort.

Falu Kommun är en viktig aktör för att värna naturen och naturvärden på ett lokalt plan. I kommunens miljöprogram finns lokala miljömål antagna som rör naturvård. En åtgärd kopplad till målen är att ett naturvårdsprogram ska tas fram. Naturvårdsprogrammet behövs för att ge det kommunala naturvårdsarbetet en tydlig

strategi och prioriteringar för vad kommunen ska arbeta med och hur.

I naturvårdsprogrammet inriktar Falu Kommun sitt naturvårdsarbete mot nio områden och för varje område finns fastlagda strategier för arbetet. Programmet lägger stor vikt på bland annat tätortsnära natur, samverkan med markägare och andra myndigheter, att kommunen ska vara ett föredöme när det gäller förvaltning av den egna marken, naturinformation och kunskapsinsamling om naturvärden och hotade arter.

Naturvårdsprogrammet beskriver ett arbetssätt för att peka ut särskilt värdefulla naturmiljöer som Falu Kommun, enligt de lokala miljömålen, ska arbeta för att de långsiktigt bevaras. Flera växt- och djurarter har beslutats att vara så kallade ansvarsarter, som kommunen särskilt ska arbeta för.

Naturvårdsprogrammet har antagits av kommunfullmäktige och löper parallellt med miljöprogrammet.

Inledning

Naturen i Falu kommun är en tillgång

Falu kommun är rik på naturupplevelser och höga naturvärden. Bergen, de stora skogarna och vidsträckta myrarna i norr balanseras av slätten med sitt småskaliga odlingslandskap i söder. Överallt finns vattnet närvarande, från små trolska tjärnar, porlande bäckar och skogssjöar via större vattendrag och sjöar längs dalgångarna och ut i Runns stora vattenspegel. Växt- och djurlivet är rikt och bjuder på spännande kontraster när sydliga arter möter Norrlands tidvis bistra klimat.

Falun är tillsammans med Borlänge regionens ekonomiska och administrativa nav. I konkurrens med flera andra regioner i landet bedrivs ett aktivt samarbete för att göra Falun-Borlänge attraktivt och locka till sig nya invånare och företag. I den strävan är en rik, varierad och lättillgänglig natur en stor tillgång som kan bidra till att öka kommunens attraktionskraft.

Naturen och naturupplevelser representerar en mängd olika värden för oss människor. Det är allt från rekreation och olika aktiviteter till natur-, kultur- och estetiska värden. Modern forskning visar att tätortsnära natur har en

mycket stor betydelse för folkhälsan, vårt välbefinnande och även för biologiska värden. Närhet till vardagliga naturupplevelser höjer boendekvaliteten och har en avgörande betydelse för om man är fysiskt aktiv, vistas ute och ägnar sig mer åt aktivt friluftsliv.

Falu kommun är stor till ytan och domineras av olika skogsmiljöer. Många av kommunens naturvärden finns i den här miljön. Skogsmiljön är av stor betydelse för olika verksamheter och intressen. Skogsbruket har en stor betydelse för ekonomin i kommunen och för många enskilda markägare. Besöksnäringen efterfrågar i ökad utsträckning naturupplevelser i olika former. Jakt och fiske är ett stort intresse hos många människor.

Höga naturvärden är svåra att ersätta och de flesta kan inte återskapas på mycket lång tid. Ett aktuellt kunskapsunderlag gör det möjligt att avgöra vilka naturvärden som är mest värdefulla att bevara. I den slutliga bedömningen är det av stor vikt att hänsyn tas till olika verksamheter och intressen.

Syften med naturvårdsprogrammet

Det övergripande syftet med naturvårdsprogrammet är att få en gemensam plattform för hur Falu Kommun ska arbeta med naturvårdsfrågor över hela den geografiska ytan Falu kommun.

Naturvårdsprogrammet syftar även till att klargöra arbetssätt och strategier för hur Falu Kommuns arbete ska bedrivas för att uppnå de lokala miljömålen. Av programmet framgår inom vilka områden kommunen ska arbeta med naturvårdsfrågor, samt hur detta arbete ska anpassas till de intentioner som riksdagen har inom naturvårdsområdet (proposition 2008/09:214, Hållbart skydd av naturområden, beslutad 2009-11-12).

Genom de arbetssätt som tagits fram får naturvårdsprogrammet ytterligare ett syfte. Ett kommunövergripande underlag av kända naturvärden och hotade arter, som idag finns spridda hos andra myndigheter eller andra kunskapskällor, har sammanställts i en databas. Databasen kommer att bli ett viktigt underlag för samhällsplanering, samhällsutveckling och underlag för ärendehantering.

Naturvårdsprogrammets avgränsning

Naturvårdsprogrammet är en del i det lokala miljömålsarbetet, underställt miljöprogrammet. Programmet ska ses som ett sektorsprogram som lyfter fram naturvårdens intressen.

Naturvårdsprogrammet begränsas till kommunens arbete med naturvård och har främst ett

ekologiskt perspektiv. Det innebär att kommunens naturvårdsarbete framför allt är inriktat mot att värna miljöer med höga biologiska värden, men även i viss mån geologiska.

Ofta överlappar naturvårdens och kulturmiljövårdens intresseområden, men där begränsas kommunens naturvårdsarbete till att omfatta kulturpräglad natur, som till exempel betesmarker och slåtterängar. För en samlad redovisning av kulturmiljövärden i kommunen hänvisas till Falu Kommuns kulturmiljöprogram *Falubygden berättar*.

Gentemot friluftslivet begränsas naturvårdsprogrammet till att omfatta områden som används av det rörliga friluftslivet och samtidigt uppvisar höga naturvärden. Motionsspår, badplatser och liknande anläggningar omfattas inte. I de fall kulturmiljövärden och friluftslivsvärden sammanfaller med höga naturvärden ska naturvårdsarbetet inriktas mot att värna även dessa värden.

Till naturvårdsprogrammet bifogas en *faktabakgrund*, som förklarar och ger en vidare bakgrund till de ord och begrepp som förekommer i naturvårdsprogrammet. *Faktabakgrunden* är inte föremål för politisk behandling.

Naturvårdsprogrammet för Falu kommun ska särskiljas från det av kommunfullmäktige antagna styrdokumentet som kallas för *Naturvårdsprogram för kommunägd mark* (se under *Förvaltning av kommunens mark*), eftersom det omfattar hela den geografiska ytan Falu kommun.

Vad är naturvård?

Ett av de största globala miljöproblemen idag är förlusten av arter, naturtyper och ekosystem, till stor del orsakad av människan. Att livsmiljöer förstörs, ett överutnyttjande av naturens resurser, miljögifter och ett förändrat klimat, är alla faktorer som påverkar naturen.

Arbetet med naturvård syftar till att motverka detta och handlar om att bevara viktiga naturmiljöer och att skapa förutsättningar för olika växt- och djurarter att överleva. Inom naturvårdsarbetet har begreppet *biologisk mångfald* fått en central betydelse. Med biologisk mångfald menas en mångfald av arter, stor genetisk variation inom arter samt en mångfald av ekosystem och naturtyper. För att lyckas med detta är det viktigt att arbetet med naturvård sker på många olika plan, från global till lokal nivå.

Naturen och alla arter har inte bara ett egenvärde utan är även en grund för vår överlevnad. Idag pratar vi mycket om ekosystemtjänster vilket betyder att ekosystemen förser oss människor med varor och tjänster som vi inte kan vara utan. Exempel på ekosystemtjänster är produktion av livsmedel och skogsprodukter. Till ekosystemtjänsterna hör även en rik och varierad natur som möjliggör naturupplevelser, friluftsliv, jakt

och fiske. Naturens betydelse för folkhälsan, både fysiskt och psykiskt, har fått allt mer uppmärksamhet på senare år. Tätortsnära natur, närrekreationsområden samt tillgång till orörd natur har stor betydelse för många när man väljer var man ska bosätta sig.

En natur med en rik förekomst av arter och naturmiljöer är stabil och har större möjlighet att motstå förändringar som till exempel ett varmare klimat. Ett överutnyttjande kan leda till oanade konsekvenser. Det kan exemplifieras med att utdikningen av våtmarker har minskat markernas vattenrenande förmåga, vilket i nästa led har lett till övergödning av sjöar. För att undvika motsvarande konsekvenser är det viktigt att spara ett nätverk av naturområden som kan fungera som spridningsmöjligheter för olika arter och samtidigt fungerar stabiliserande vid eventuella miljöförändringar.

Sammantaget handlar naturvården till stor del om bevarande av arter och naturmiljöer men syftet är betydligt större än så. Naturvården behövs för att skapa en stabil miljö runt oss för att säkerställa de ekosystemtjänster vi är beroende av och för att naturen ska kunna anpassa sig till och motverka naturliga eller av människan skapade miljöförändringar.

De lokala miljömålen och naturvård

Falu Kommun har i sitt miljöprogram gjort en lokal anpassning av de nationella miljömålen och flera av målen har direkt koppling till naturvård och biologisk mångfald. De mål som har tydligast koppling till naturvård är *Levande sjöar och vattendrag*, *Levande skogar*, *Ett rikt odlingslandskap*, *Myllrande våtmarker* och *Ett rikt växt- och djurliv*. I miljöprogrammet har ett gemensamt lokalt delmål formulerats för dessa. Det gemensamma målet är:

I Falu kommun ska särskilt värdefulla natur- och kulturmiljöer och hotade arter ha ett långsiktigt skydd senast 2010.

Målet är inte möjligt att nå då vi redan är inne i 2010 och de områden som är särskilt värdefulla eller de arter som är hotade ännu inte är utpekade. Under arbetet med framtagandet av naturvårdsprogrammet har det framkommit att ett *långsiktigt skydd* inte är av central betydelse. Det viktiga är att *värdena bevaras* och det kan man i vissa fall uppnå med andra metoder än ett juridiskt skydd. Därför kommer ett alternativt mål att föreslås vid revideringen av Falu kommuns miljöprogram som lyder:

I Falu kommun ska särskilt värdefulla natur- och kulturmiljöer och hotade arter långsiktigt bevaras senast 2016.

Begreppet *långsiktigt bevarande* ger ett vidare tolkningssätt än *långsiktigt skydd*. Det stämmer bättre överens med hur naturvårdsarbetet bedrivs idag och hur regeringen genom propositionen 2008/09:214 *Hållbart skydd av naturområden* inriktar det framtida naturvårdsarbetet. Dialogen med och frivilligheten från markägare kommer att få större betydelse och det är därför viktigt att Falu kommuns miljömål även harmonierar med dessa intentioner. Till exempel bör utpekade nyckelbiotoper på skogsmark, som ägs av en certifierad markägare (enligt FSC eller PEFC), ses som långsiktigt bevarade. Detta eftersom ett av kriterierna i certifieringen är att nyckelbiotoper inte får avverkas. Andra exempel på frivilliga åtaganden är jordbruksmark som brukas med miljöstöd eller att kommunen kommer fram till överenskommelser eller arrendeavtal med markägare. De formella skydden som naturreservat (kommunalt alt. statligt), biotopskydd, Natura 2000, naturvårdsavtal eller detaljplaner ska ses som en del av de verktyg som finns för naturvården för ett långsiktigt bevarande.

Naturvårdsprogrammet är en åtgärd för att uppnå det lokala delmålet och åtgärden utgår från den beslutade formuleringen av det lokala miljömålet. Det naturvårdsprogram som nu har tagits fram tar inte utgångspunkt i den gamla formuleringen av målet utan har anpassats till den förändring av målet som kommer att föreslås vid revideringen av miljöprogrammet.

Falu Kommuns naturvårdsarbete – insatsområden och strategier

Falu Kommun är en viktig aktör inom naturvårdsarbetet genom sitt ansvar för naturvärden på ett lokalt plan. Kommunen ska bevaka, värna, och främja naturvårdens intressen ur det allmännas perspektiv. Genom denna samhällsaktörsroll har kommunen stora möjligheter att påverka utvecklingen och användning av mark inom hela det geografiska området Falu kommun.

Styrningen av markanvändningen får i sin tur betydelse för bland annat naturvärden. För ett ändamålsenligt och genomtänkt kommunalt naturvårdsarbete behövs en tydlig strategi för vad kommunen ska arbeta med och hur.

Kommunernas roll inom naturvårdsarbetet betonas av regeringen i propositionen *2008/09:214 Hållbart skydd av naturområden*. Den kommunala planeringen, kommunalt skydd av naturområden och lokala samarbeten med markägare lyfts fram som viktiga pusselbitar i framtidens naturvård.

Falu Kommun ska arbeta med naturvård inom följande områden:

Fysisk planering och ärendehantering

Viktiga områden där naturvårdsarbete bedrivs är dels inom fysisk planering, där frågor om naturmiljöer och biologisk mångfald ska vägas in i översiktsplanering och i andra kommunala planer, dels inom myndighetsutövningen där kommunen, enligt bland annat plan- och bygglagen och miljöbalken, beslutar eller utgör remissinstans.

I översiktsplanen kan kommunen uttrycka en viljeinriktning för olika områden och den kan därför vara ett viktigt instrument i naturvårdsarbetet. I detaljplaner har kommunerna möjlighet att tillvarata bevarandointressen för natur gentemot andra intressen när områden står inför en exploatering.

Falu Kommuns inriktning ska vara att naturvärden ska bevakas och tas hänsyn till vid fysisk planering och ärendehantering som rör markanvändning. Vid avvägning mellan olika intressen ska naturmiljöer som utpekats som *särskilt värdefulla* bevaras, om det inte finns mycket starka skäl för en annan bedömning.

Tätortsnära natur, rekreations- och friluftsområden

Det ligger i kommunens intresse att naturvårdsarbetet ska gagna så många kommuninvånare som möjligt. Den tätortsnära naturen har stor betydelse för flera kommunala intressen som friluftsliv, folkhälsa, biologisk mångfald, kulturmiljövården och regional tillväxt. Det är därför naturligt att Falu Kommun i sitt naturvårdsarbete prioriterar naturen i närheten av större orter, där många människor bor och tillbringar en stor del av sin fritid.

Rekreations- och friluftsområden som till exempel Sörskog ligger inte tätortsnära men har ändå mycket stor betydelse för många människors fysiska aktivitet, naturupplevelser och välmående. Hela landskapet bidrar här till en helhetsupplevelse. Genom aktiv samverkan med markägare i områden av den här typen, finns goda möjligheter att bevara och utveckla värden för upplevelser under hela året.

Naturvårdsarbetet i Falu kommun ska bedrivas brett och gagna så många kommuninvånare som möjligt. Falu Kommun ska därför arbeta särskilt med att bevara och utveckla tätortsnära natur och områden viktiga för rekreation och friluftsliv.

Bevarande och skydd

Falu Kommun har genom de lokala miljömålen angett att *”särskilt värdefulla områden och hotade arter långsiktigt ska skyddas”*. Traditionellt har skydd och bevarande av områden handlat om att bilda naturreservat, vilket både staten och kommuner kan göra. Reservatsbildning kommer att vara ett fortsatt viktigt verktyg i kommunens

framtida naturvårdsarbete, men det är angeläget att detta arbetssätt breddas och att lokal delaktighet och samverkan med framförallt markägare får ökad betydelse.

Regeringen har i sin proposition *Hållbart skydd av naturområden* (2008/09:214) föreslagit ett antal olika åtgärder och angreppssätt för att utveckla bevarandet av områden med höga naturvärden. Nytt är att kommuner ska kunna bilda biotopskydd eller teckna naturvårdsavtal med markägare. Biotopskydd är en juridisk skyddsform med stöd i miljöbalken men är enklare att använda än naturreservat. Naturvårdsavtal bygger på en civilrättslig uppgörelse mellan en markägare och i detta fall kommunen där ersättningsnivån beror på hur stor inskränkningen blir i brukandet av marken.

I propositionen betonas även alternativa metoder för bevarande av områden och naturvärden genom bland annat överenskommelser med markägare. Det kan till exempel innebära skötselavtal där kommunen får genomföra naturvårdande åtgärder eller kommunala bidrag för nya stängsel runt en värdefull betesmark. Lokal delaktighet kan också uppnås genom samarbeten med lokala brukare, föreningar eller entreprenörer för tillsyn och skötsel av skyddad natur. Detta görs redan idag i flera områden framgångsrikt.

Falu Kommun ska inom ramen för sitt naturvårdsarbete utveckla och använda alternativa metoder för att nå miljömålen och öka den lokala delaktigheten. I det arbetet kan biotopskydd och naturvårdsavtal vara lämpliga verktyg för att bevara och/eller utveckla befintliga naturvärden.

Samarbete och samverkan

Markägarna och markägarorganisationer har en central roll i naturvårdsarbetet och deras roll och deltagande är avgörande för att uppnå flera av miljömålen. Redan idag bedrivs ett omfattande naturvårdsarbete med frivilliga avsättningar av värdefull skogsmark. I jordbrukslandskapet är ett aktivt jordbruk med engagerade lantbrukare en förutsättning för att de biologiska värdena ska bevaras. Falu Kommun ska arbeta för att stärka samarbetet med markägare och om möjligt stötta enskilda naturvårdsinitiativ.

Samarbete med Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen är en förutsättning för att nå målet att bevara särskilt värdefulla naturmiljöer i Falu kommun. Huvudansvaret för bevarande och skydd ligger ofta hos de statliga myndigheterna. Det är viktigt att det finns en samsyn mellan de statliga myndigheterna och kommunen så att tillgängliga resurser läggs på de områden som även kommunen anser vara viktiga. Utan en tydlig samordning mellan kommunen, länsstyrelsen och skogsstyrelsen finns risk för dubbelarbete och otydlighet gentemot markägarna.

I regleringsbrevet för 2010 har Länsstyrelsen fått i uppdrag att inrätta samrådsgrupper för naturvård på regional nivå. Syftet är att öka samverkan mellan statliga myndigheter, kommuner, markägare, jord- och skogsbrukets aktörer samt naturvårds- och friluftorganisationer. Målet är att förbättra det regionala naturvårdsarbetet. I ett längre perspektiv kan lokala samverkansgrupper som initieras genom Falu Kommun vara ett annat tänkbart sätt för samverkan i naturvårdsfrågor.

Staten återupptar under 2010 ett stödprogram för lokal naturvård (LONA) som innebär att kommuner, enskilda markägare, föreningar eller andra lokala aktörer kan ansöka om ekonomiskt stöd för olika naturvårdande insatser. Genom att vara en aktiv part och initiera projekt kan Falu Kommun både stärka det lokala engagemanget för naturvårdsfrågor och se till att naturvårdsarbetet i kommunen får ökade ekonomiska resurser.

Falu Kommun ska arbeta för att utveckla samarbetet med olika aktörer på naturvårdsområdet och delta aktivt i arbetet med regionala samverkansgrupper.

Förvaltning av kommunens mark

Som markägare förvaltar och sköter Falu Kommun till största delen tätortsnära natur. Tätortsnära natur är ofta viktiga områden för rekreation och friluftsliv och har även i många fall höga naturvärden.

Idag finns det flera kommunala beslut som styr hur den kommunägda marken ska skötas. De viktigaste styrdokumenterna är *"Principer för kommunal markförvaltning"* och *"Naturvårdsprogram för kommunägd mark"*. Principer för kommunal markförvaltning anger hur markförvaltningen ska fördelas mellan olika nämnder. Riktlinjer för hur marken ska skötas för att gynna den biologiska mångfalden, rekreation och friluftsliv samt kulturvärden, finns i det som nu kallas Naturvårdsprogram för kommunägd mark.

Programmet anger *"hur kommunen skall kunna bli ett föredöme när det gäller att tillgodose naturvårdens (den biologiska mångfaldens) intressen på kommunal mark"*, det vill säga i sin roll som markförvaltare.

För att vara ett föredöme och kunna agera som en trovärdig samhällsaktör inom naturvårdsområdet, ska kommunens skogsmark vara certifierad enligt FSC (Forest Stewardship Council). En certifiering innebär främst en högre målsättning än nivån som lagen kräver när det gäller hänsyn till natur- och rekreationsvärden. Falu Kommun ska även utreda alternativa skötselmetoder till kalhyggesbruk.

Det är lika viktigt att riktlinjer för hur marken ska skötas är aktuella och anpassade till dagens förhållanden. Det som nu kallas Naturvårdsprogram för kommunägd mark antogs 2002 och ska revideras. Styrdokumentet bör i samband med revideringen få ett nytt namn som syftar mot att dokumentet har karaktär av riktlinjer, och undviker sammanblandning med nu aktuellt program.

Samlad kunskap om kommunens naturvärden

För att kunna bedriva ett effektivt och mål-inriktat naturvårdsarbete är det viktigt att det samlat finns ett lättillgängligt material om alla naturvärdena inom hela kommunens yta. Fakta om naturvärden samlas idag in av till exempel Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen, Jordbruksverket och kommunen.

För att få en samlad bild över vilka värden som finns bör Falu Kommun arbeta med att sammanställa befintlig kunskap i ett system som är tillgängligt för hela den kommunala organisationen. En heltäckande databas över kända naturvärden och hotade arter är ett viktigt underlag för prioriteringar inom naturvårdsarbetet, samhällsplanering, ärendehantering och utveckling av turism, rekreation och friluftsliv. Som ett led i kommunens arbete för ökat samarbete och samverkan, bör informationen i databasen göras tillgänglig även för andra myndigheter.

Kommunen har inom ramen för arbetet med naturvårdsprogrammet påbörjat framtagandet av en samlad databas (se vidare i avsnittet *Naturdatabasen i Faktabakgrunden*). Eftersom områden och kunskapen om dem förändras över tiden krävs en ständig uppdatering för att databasen ska vara aktuell.

Falu Kommun ska arbeta med att hålla naturdatabasen uppdaterad med fakta från andra myndigheter och organisationer, men också vid behov inhämta nödvändig kunskap på eget initiativ.

Naturinformation

För att underlätta för människor att komma ut i naturen är det viktigt att det finns lättillgänglig information om olika områdens naturkvaliteter, hur besöksvänliga de är och hur man hittar dit. Här har Falu Kommun en viktig roll att fylla för att göra naturområden tillgängliga för både falubor och besökare genom olika informationsvägar som till exempel kommunens hemsida.

Inom arbetet med naturinformation bör Falu Kommun även jobba brett med att öka förståelsen för naturen och dess betydelse för den biologiska mångfalden, ekosystemen och folkhälsan. Grunden och förståelsen för en hållbar utveckling är till stora delar en förståelse för naturen och dess ekologiska samspel, vilka är en förutsättning för vår överlevnad.

En viktig del i arbetet med att uppfylla de lokala miljömålen, med koppling till naturvård är information till markägare. Markägarna har en nyckelroll och det är därför viktigt att på ett tidigt stadium gå ut och informera om vilka värden som har konstaterats på deras mark och hur Falu Kommun har bedömt dessa värden. Detta är extra viktigt för områden som kommunen anser vara *särskilt värdefulla*.

Identifiering och bevarande av särskilt värdefulla naturmiljöer och hotade arter

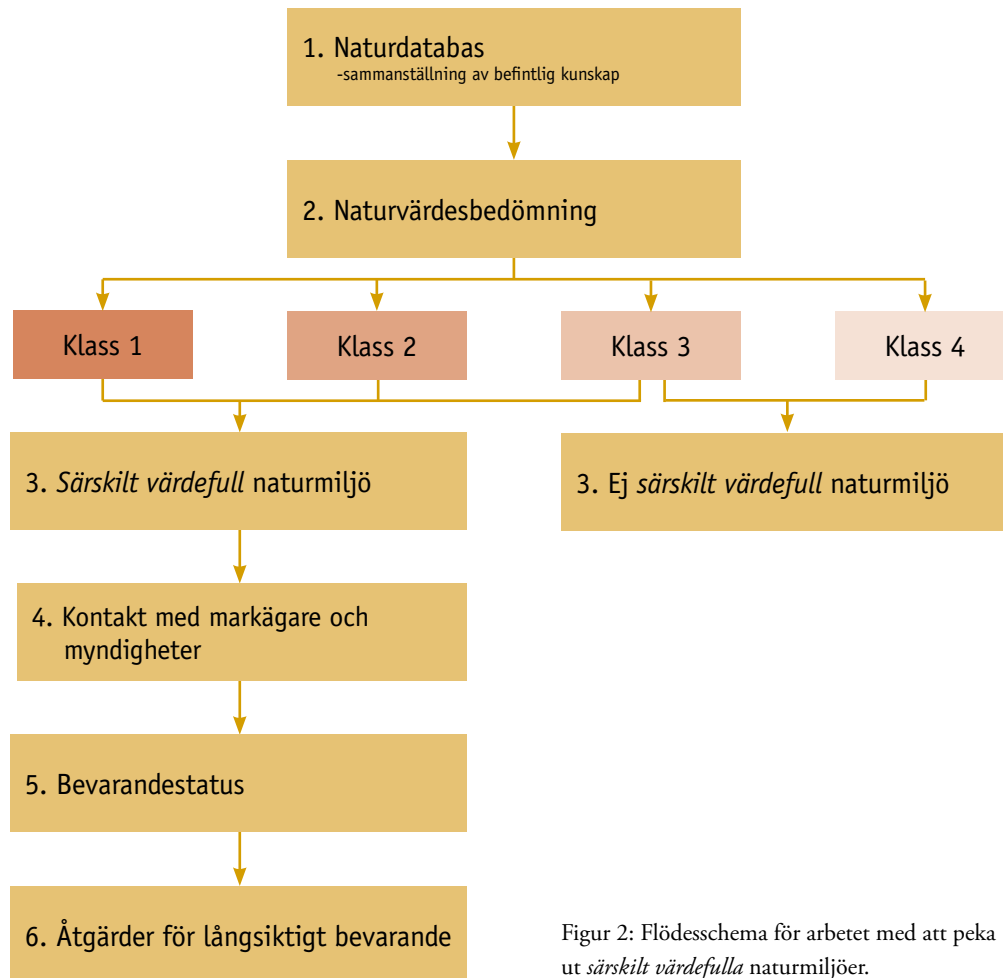
För att kunna arbeta med och nå det lokala miljömålet att ”särskilt värdefulla naturmiljöer och hotade arter långsiktigt ska bevaras” måste områdena pekats ut. Till att börja med behöver begreppet ”särskilt värdefulla” definieras eftersom det inte finns någon vedertagen definition.

Definitionen för *hotade arter* som används utgår från Artdatabankens Rödlistade arter i Sverige 2010. Artdatabanken tar fram rödlistan på uppdrag av Naturvårdsverket och bygger på en internationell terminologi och systematik. Hotade eller missgynnade arter delas in i sex kategorier och arterna som placeras i kategorierna *Akut hotad (CR)*, *Starkt hotad (EN)* eller *Sårbar (VU)* bedöms vara hotade. För mer information om hotade arter hänvisas till naturvårdsprogrammets faktabakgrund.

En metod för processen att identifiera särskilt värdefulla naturmiljöer fram till att de är långsiktigt bevarade har tagits fram. Under arbetets gång har metoden testats för ett antal objekt med stor variation beträffande naturtyper, storlek, artförekomster och naturkvaliteter i övrigt. Metoden beskrivs stegvis på nästa sida.

Kunskapsbrist Data Deficient DD	Nationellt utdöd Regionally Extinct RE	Hotade Rödlistade
	Akut hotad Critically Endangered CR	
	Starkt hotad Endangered EN	
	Sårbar Vulnerable VU	
	Nära hotad Near Threatened NT	
	Livskraftig Least Concern LC	

Figur 1: Den svenska rödlistans kategorier. (Utdrag ur Artdatabankens Rödlistade arter i Sverige 2010.)

Figur 2: Flödesschema för arbetet med att peka ut *särskilt värdefulla* naturmiljöer.

Steg 1: Naturdatabas över kända områden med naturvärden inom Falu kommun

Arbetet inleds med att samla in befintlig kunskap om värdefulla naturområden och hotade arter i Falu kommun från alla tillgängliga källor. Underlagsmaterialet samlas i *Naturdatabasen*, som är ett geografiskt informationssystem (GIS) och kommunens nya kunskapsbas för naturvärden i Falu kommun. För mer information om Naturdatabasen hänvisas till naturvårdsprogrammets faktabakgrund.

Steg 2: Klassning av naturområden

För att avgöra vilka naturmiljöer som är särskilt värdefulla måste en naturvärdesbedömning göras. För varje område ska en lång rad av aspekter bedömas, värderas och vägas mot varandra, vilket sedan resulterar i en naturvärdesklass. Bedöm-

ningen grundar sig på ett områdes biologiska och geologiska värden, som är de enda som ensamma kan motivera en naturvärdesklassning. Kulturmiljö- och friluftslivsvärden samt landskapsbilden är stödmotiv som kan stärka värderingen av ett område, men de kan inte själva utgöra grund för en klassning.

Naturvärdesklassen blir ett sätt att jämföra naturområden sinsemellan, med avseende på vad som finns i övrigt av motsvarande karaktär i trakten, inom kommunen, länet eller på nationell nivå. För detta tillämpas en fyrgradig skala som har tagits fram av Falu Kommun. Skalan bygger på bedömningssystem som används av andra myndigheter, liknande metoder från andra kommuner och egna bedömningar om vad som kan anses som rimligt utifrån idag kända förhållanden.

Följande klasser för naturvärdesbedömningen har fastställts:

Klass 1: Område av nationellt intresse

Den högsta klassen omfattar områden som i olika sammanhang bedömts ha så höga naturvärden att de är intressanta i ett nationellt och i vissa fall internationellt perspektiv. Det kan vara *riksintressen* för natur- eller kulturmiljövården, *Natura 2000-områden* eller områden utpekade i *nationella dokument* som *Myrskyddsplan för Sverige* eller liknande. Det kan också vara områden som hyser hotade arter i kategorierna akut hotad (CR) eller starkt hotad (EN) samt rödlistade arter vars nationella utbredning har sin tyngdpunkt koncentrerad till regionen.

Klass 2: Område av regionalt intresse

Klass 2 omfattar områden som bedöms ha sådana naturvärden att de är intressanta i ett länsperspektiv. De kan vara utpekade i *Naturvårdsprogrammet för Kopparbergs län* (gäller områden i klass I-II), eller i de naturvårdsskikt som ingår i Länsstyrelsens RUM-material (naturvärden, planerade naturreservat, m.m.). Det kan också vara områden som hyser prioriterade skogstyper eller ligger inom utpekade värdestrakter enligt *Strategi för formellt skydd av skog i Dalarnas län*. Områden som bedöms hamna inom denna klass är bland annat Bergvik Skog AB:s stora hänsynsområden samt nyckelbiotoper som Skogsstyrelsen klassat i värdegrupp I-II. Även områden som hyser rödlistade arter vars regionala utbredning har sin tyngdpunkt i Falu kommun kan vara av regionalt intresse.

Klass 3: Område av kommunalt intresse

Klass 3 omfattar områden som bedöms ha sådana naturvärden att de är intressanta i ett kommunperspektiv. Det kan vara områden som är utpekade i översiktsplaner eller andra kommunala planer och styrdokument. Klass III-områden i *Naturvårdsprogrammet för Kopparbergs län* hör generellt också hemma i den här klassen, men det är viktigt att bedöma varje område för sig.

Skogsstyrelsens nyckelbiotoper klassade i värdegrupp III-IV och Bergvik Skog AB:s nyckelbiotoper, bedöms vara av kommunalt intresse. Detta såvida de inte uppfyller något av kriterierna för klass 2. Likaså områden som finns med i Jordbruksverkets *Ängs- och betesmarksinventering*, bör generellt klassas som områden av kommunalt intresse. Mycket höga dokumenterade natur- eller kulturvärden kan motivera en högre klass. Samtidigt kan avsaknad av sådana värden motivera en lägre klassning, men bara det faktum att marken betas och hålls öppen kan vara av lokalt intresse.

Klass 4: Område av lokalt intresse

Klass 4 omfattar områden som i ett lokalt perspektiv (i trakten) har naturvärden utöver vad som är vanligt i dagens landskap. Skogsstyrelsens utpekade naturvärdesområden och sumpskogar bör klassas som område av lokalt intresse om inte förekomst av rödlistade arter eller för kommunen sällsynta naturtyper förekommer inom området.

Steg 3: Bedömning om ett område är särskilt värdefullt

Kriterier som ska ligga till grund för bedömningen om ett område är *särskilt värdefullt* har tagits fram. Kriterierna har satts så att de områden som har de absolut högsta naturvärdena ska falla ut, men också så att det ska finnas ekologiskt funktionella områden spridda i landskapet som möjliggör en överlevnad för arter.

För att ett område ska anses vara en särskilt värdefull naturmiljö bör det uppfylla något av följande kriterier:

1. Området är av nationellt eller regionalt intresse för naturvården (klass 1 och 2 i naturvärdesbedömningen)
2. I området förekommer *hotade arter*, alltså arter som kategoriseras som antingen *Akut hotad (CR)*, *Starkt hotad (EN)* eller *Sårbar (VU)* i Artdatabankens *Rödlistade arter i Sverige 2010*.
3. Området är av kommunalt intresse (klass 3 i naturvärdesbedömningen) och uppfyller ett eller flera av följande kriterier:
Skogsmiljöer:
 - nyckelbiotoper större än 3 ha, (ekologiskt fungerande enhet)
 - rik förekomst av signalarter/rödlistade arter

Betesmarker och slåtterängar:

- förekomst av en mycket artrik och hävdgynnad flora

- välskötta slåtterängar

Sjöar och rinnande vatten:

- naturliga vattendrag med liten påverkan av reglering eller flottrensning

- god vattenkvalité

- hög artrikedom

- förekomst av rödlistade arter som flodpärlmussla (NT) och flodkräfta (EN)

Steg 4: Kommunikation med myndigheter och markägare

I de allra flesta fall ingår sedan tidigare känd kunskap i underlaget för Naturdatabasen. Informationen i databasen är därmed ofta redan känd för markägaren. Om ett område pekats ut som särskilt värdefullt är det ändå viktigt att markägaren tidigt kontaktas och att kommunens bedömning då redovisas. Först måste dock en dialog med Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen inledas. Detta för att inte kontakt ska tas från två olika myndigheter i samma ärende, vilket kan uppfattas som negativt av markägaren. I den inledande kontakten med markägaren kan en första diskussion tas upp om hur dennes planer för områdets framtida markanvändning ser ut och hur det förhåller sig till aktuella naturvärden.

Steg 5: Bedömning av områdets bevarandestatus

Steg fem omfattar att bedöma hur bevarandestatusen för området ser ut idag. Finns det redan ett långsiktigt skydd, till exempel naturreservat, Natura 2000-område, naturvårdsavtal, biotopskydd eller miljöstöd, är inga ytterligare åtgärder nödvändiga. Är det en nyckelbiotop på mark som ägs av en FSC-certifierad markägare bedöms det också vara ett tillräckligt skydd för att värdena ska vara långsiktigt bevarade. För att säkerställa skyddet krävs också en dialog med markägare och den ideella naturvärden. I de fall det inte finns något direkt hot mot naturvärdena i området, finns inte anledning att göra någonting mer än att uppmärksamma värdena i olika sammanhang. Det kan till exempel röra sig om myrområden utan skogliga värden, där naturvårdsintresset inte kolliderar med andra intressen.

Steg 6: Långsiktigt bevarande

I de fall det bedöms att det finns ett behov av någon åtgärd för att säkerställa ett långsiktigt bevarande, inleds en dialog med markägaren och eventuellt andra myndigheter. Det är viktigt att diskussionen i detta skede är öppen och förutsättningslös, så att det är möjligt att hitta en lösning som är gynnsam för både naturvärdena och den aktuella markägaren (se vidare i avsnittet *Samarbete och samverkan*).

Falu Kommun ska i arbetet med att peka ut särskilt värdefulla områden och hotade arter använda metodiken som beskrivs ovan.

Sanddraba

Ryl

Varglav

Brun gräsfjäril

Bergviol

Större vattensalamander

Ansvarsarter för Falu kommun

I arbetet med hotade arter har det framkommit att det finns vissa arter som Falu Kommun bör ta ett extra stort ansvar för och arbeta för att de bevaras. Det beror antingen på att en betydelsefull del av Sveriges population finns här eller att artens regionala utbredning har sin tyngdpunkt i Falu kommun. För att tydliggöra detta ska begreppet *ansvarsarter* införas för dessa arter.

De flesta av ansvarsarterna är så pass ovanliga ur ett nationellt perspektiv att de klassas som *hotade* enligt den svenska rödlistan. Genom att de klassas som *hotade* och att ett av kriterierna för att ett område ska utpekats som *särskilt värdefullt* är förekomst av *hotade* arter, kommer lokalerna för dessa arter att ingå i Falu Kommuns arbete med ett långsiktigt bevarande.

Några av ansvarsarterna är inte klassade som *hotade* och faller därmed inte ut vid utpekandet av *särskilt värdefulla* områden. Deras förekomster är dock viktiga ur både ett lokalt och regionalt perspektiv. Genom att använda begreppet *ansvarsarter* kan de fångas upp och ingå som

en prioriterad del i Falu Kommuns arbete med naturvård.

Ansvarsarterna är bergviol, brun gräsfjäril, ryl, sanddraba, större vattensalamander och varglav. De arter som enligt rödlistan är *hotade* är bergviol (VU), ryl (EN) och sanddraba (EN). Ryl förekommer bara på en lokal i kommunen och statusen för den lokalen är osäker. Brun gräsfjäril (NT) och varglav (NT) bedöms enligt rödlistan vara *nära hotade*, och deras framtid är osäker på grund av någon brist eller förändring i deras miljö. Större vattensalamander är inte rödlistad men finns upptagen i Bernkonventionen och i EU:s art- och habitatdirektiv.

Kunskapen om och klassningen av arter förändras kontinuerligt och det är därför viktigt att listan på ansvarsarter regelbundet revideras. Revideringen kan innebära att arter tas bort eller att nya tillförs.

Falu Kommun ska agera särskilt för att ansvarsarterna bergviol, brun gräsfjäril, ryl, sanddraba, större vattensalamander och varglav långsiktigt bevaras i kommunen.

Strategi för Falu Kommuns arbete med naturvård

Falu Kommuns arbete med naturvård ska inriktas mot följande områden:

■ Fysisk planering och ärendehantering

- Naturvärden ska bevakas och tas hänsyn till vid fysiskplanering och ärendehantering som rör markanvändning.
- Vid avvägning mellan olika intressen ska naturmiljöer som utpekats som *särskilt värdefulla* bevaras, om det inte finns mycket starka skäl för en annan bedömning.

■ Tätortsnära natur, rekreation och friluftslivsområden

- Falu Kommun ska särskilt agera för att bevara och utveckla tätortsnära områden och områden med höga naturvärden som är av stor betydelse för rekreation och friluftsliv.

■ Bevarande och skydd

- Falu Kommun ska arbeta för att *särskilt värdefulla naturmiljöer och hotade arter långsiktigt bevaras i kommunen*.
- Falu Kommun ska arbeta för att hitta nya former för långsiktigt bevarande.
- Arbetet för bevarande och skydd ska ske brett och utgå utifrån markägarens önskemål, tillgängliga resurser och det faktiska behov av skydd som föreligger i varje enskilt fall.

- Formerna för bevarande kan vara frivilliga avsättningar, formella skydd som kommunala eller statliga naturreservat och biotopskydd, naturvårdsavtal, olika former av miljöstöd m.m.

■ Ansvarsarter

- Falu Kommun ska särskilt agera för att ansvarsarterna bergviol, brun gräsfjäril, ryl, sanddraba, större vattensalamander och varglav långsiktigt bevaras i kommunen.
- Vilka arter som ska vara Falu kommuns ansvarsarter ska regelbundet revideras.

■ Samarbete och samverkan

- Falu Kommun ska genom samarbete och samverkan med enskilda markägare, skogsbolag och organisationer arbeta för ett långsiktigt bevarande av *särskilt värdefulla områden och hotade arter*.
- Falu Kommun ska även samarbeta med andra naturvårdande myndigheter så att det finns en samstämmighet med deras naturvårdsarbete och Falu kommuns intentioner.
- Falu Kommun ska delta i arbetet med regionala samverkansgrupper för naturvård och om det bedöms som ett bra arbetssätt även initiera lokala samverkansgrupper.

■ Kunskapsinsamling

- Falu Kommun ska fortlöpande arbeta för att ha ett uppdaterat kunskapsunderlag om naturvärden och hotade arter inom hela kommunen yta.

■ Naturinformation

- Falu Kommun ska arbeta med information för att underlätta för människor att besöka olika naturområden och att upplevelsen ska bli så stor som möjligt.
- Falu Kommun ska arbeta med information för att skapa förståelse för naturen och dess betydelse för den biologiska mångfalden, ekosystemen och folkhälsan.
- Falu Kommun ska föra en fortlöpande kommunikation med markägare om den kunskap om naturvärden som kommunen har och i synnerhet i de områden som kommunen anser vara *särskilt värdefulla eller där det finns hotade arter*.

■ Förvaltning av egen mark

- Falu Kommun ska vara ett föredöme när det gäller att sköta och utveckla den egna marken för den biologiska mångfalden, rekreation och friluftsliv.
- Den kommunala markförvaltningen ska vara certifierad enligt FSC.
- Markförvaltningen ska följa *Naturvårdsprogrammet för kommunägd mark, (2001-10-10)* eller motsvarande aktuellt styrdokumentet.
- Förutsättningarna för ett kalhyggesfritt skogsbruk på kommunens egen mark ska utredas.

■ Särskilt värdefulla naturmiljöer

- Utpekandet av särskilt värdefulla naturmiljöer och hotade arter ska ske enligt metodiken i naturvårdsprogrammet.

Genomförande

Naturvårdsprogrammet har beslutats av kommunfullmäktige och löper parallellt med miljöprogrammet under perioden 2010-2016. Den bilagda *faktabakgrunden* förklarar och ger en vidare bakgrund till de ord och begrepp som förekommer i programdelen. Faktabakgrunden är inte föremål för politisk behandling.

Med hänvisning till att Miljönämnden har uppdraget att arbeta med naturvårdsfrågor ansvarar nämnden för att en revidering av naturvårdsprogrammet sker i slutet av programperioden.

Åtgärder som Falu Kommun kan behöva vidta för att nå de uppsatta miljömålen kommer att redovisas i miljöprogrammets kommande åtgärdsplaner. En sådan åtgärd som är angelägen att genomföra framöver är att revidera de riktlinjer för hur kommunens mark ska skötas, som nu kallas Naturvårdsprogram för kommunägd mark. Styr-dokumentet bör i samband med revidering få ett nytt namn som dels syftar mot att dokumentet har karaktär av riktlinjer, dels undviker sammanblandning med nu aktuellt program.

FALU KOMMUN

Miljöförvaltningen
791 83 Falun
023-832 85
www.falun.se/miljo